

TEZA DE DOCTORAT

Shakespeare, Cervantes, and the Renaissance.

Contemporary Adoptions and Adaptations

(„Shakespeare, Cervantes și Renașterea. Adopții și adaptări contemporane”)

elaborată de drd. CRISTIANA MARINELA VĂRGATU

Conducător științific prof.univ.dr. Emil Sîrbulescu

(rezumat)

În ultimele decenii s-a constatat un interes sporit pentru operele lui William Shakespeare și Miguel de Cervantes Saavedra, vizând nu numai posibilele conexiuni dintre cei doi autori. Acest interes este intensificat atât de comemorarea în acest an a 400 de ani de la moartea acestora, cât și de cele mai recente descoperiri privind așa-numita „operă pierdută” a lui Shakespeare, „Cardenio”. S-au scris cărți și articole, s-au organizat conferințe dedicate operelor și vieților celor doi autori, în timp ce regizorii și companiile de teatru din toată lumea au făcut tot posibilul să adapteze și să reinterpreteze piesele lui Shakespeare și ale lui Cervantes. Un exemplu recent este Festivalul de teatru din Bangkok (2014), care a invitat spectatorii la o piesă surprinzătoare, intitulată „Viețile curioase ale lui Shakespeare și Cervantes”, scrisă și regizată de dramaturgul și regizorul de naționalitate japoneză și coreeană, Asa Gim Palomera, soția ambasadorului Spaniei în Singapore. În această piesă, detaliile vieții celor doi autori capătă o valoare narativă și pun într-un context istoric aportul cultural al acestora, păstrând un ritm delicat și plin de umor, reprezentat în mod special de umorul „spaniol” neprelucrat și de comentariul scoțian „direct”.

Aceste legături strânse pot fi observate și între cele două țări, Anglia și Spania. Pe cupola sălii principale de lectură a clădirii „Thomas Jefferson” din Biblioteca Congresului (cea mai mare bibliotecă din lume) există o pictură murală intitulată „Evoluția civilizației”, pictată de Edwin Blashfield și amplasată în acest loc în momentul inaugurării noii clădiri (1897). Pictura murală ilustrează cele douăsprezece țări care au contribuit cel mai mult la evoluția civilizației, așa cum o cunoaștem noi astăzi, și reprezintă cele două națiuni, Anglia și Spania, una lângă alta: Spania reprezentând descoperirile și exploatările, iar Anglia reprezentând literatura.

Această relație poate fi extinsă la locul pe care îl ocupă fiecare dintre cei doi scriitori în literatura din perioada Renașterii în Anglia și Spania, punând accent în mod special pe adaptările și reinterpretările operelor lui Shakespeare în Spania, cu referire la influența pe care a avut-o Cervantes asupra literaturii engleze și extinderea acestei analize la adaptările și reinterpretările contemporane dramatice și cinematografice ale Bardului, aspecte care reprezintă structura cercetării de față.

Prin urmare, am început această călătorie de descoperire și cercetare printr-o abordare multidimensională. Alături de o estimare a locului și importanței lui Shakespeare și Cervantes în literatura renascentistă din cele două țări, am decis – printr-o abordare interdisciplinară – să evidențiem modul în care publicul spaniol l-a descoperit pe scriitorul englez, numeroasele traduceri, adaptări și reinterpretări ale operelor sale în Spania, fără a omite ecourile care au avut un impact major la nivel mondial, acest impact transferându-se și asupra spectatorilor spanioli.

În acest scop, ne-am concentrat pe trei direcții principale pe care le considerăm complementare: direcția culturală, direcția lingvistică și direcția interpretării dramatice. Direcția culturală pune accent pe caracteristicile Renașterii engleze și spaniole, pe contextul istoric, cultural și social, precum și pe rolul și impactul pe care operele celor doi autori le-au avut în Anglia și Spania, indicând elementele comune pe care aceștia le-au valorificat și care i-au transformat în scriitori „contemporani”. Direcția lingvistică prezintă importanța traducerilor în limba spaniolă a operelor shakespeariene și impactul acestora asupra publicului, ținând cont de elementele care duc la modificări de natură literară și dramatică datorită acțiunilor subiacente, acțiuni care, în unele cazuri, sunt mult mai evazive. Direcția interpretativă cuprinde o selecție de adopții, adaptări și reinterpretări ale operelor lui Shakespeare, atât pe scenă cât și în cinematografie, incluzând un studiu de caz axat pe adaptările cinematografice ale piesei „Hamlet”, și o examinare a imaginii Bardului în teatrul și cinematografia spaniolă din ultima perioadă.

Trebuie să ținem cont și de faptul că, deși piesele shakespeariene combină principii, valori și aspirații care au influențat societatea în nenumărate moduri, devenind simboluri culturale care continuă să fie prezente în cultură și societate pe scară largă, procesul receptării și a reprezentării

implică o serie de reinterpretări, acumulări, asimilări și o fuziune cu cultura și societatea în cauză, prin urmare, având ca rezultat noi moduri de lecturare a operelor sale.

Prin utilizarea instrumentelor unei abordări comparative și multiculturale, propunem următoarele obiective: (1) definirea noțiunilor de bază și a caracteristicilor-cheie ale culturii renascentiste și ale umanismului; (2) identificarea poziției lui Shakespeare și a lui Cervantes în cronologia literaturii scrise în limba engleză și spaniolă în timpul Renașterii; (3) determinarea noțiunilor de bază ale criticii shakespeariene și cervantine, punând accent pe impactul lucrărilor celor doi autori; (4) stabilirea modurilor de lecturare, și a concepțiilor emblematică și literare care i-au conectat pe Shakespeare și pe Cervantes, indicând „contemporaneitatea” acestora; (5) indicarea noțiunilor de bază ale procesului de traducere și problema traductibilității; (6) stabilirea importanței primelor traduceri în limba spaniolă ale operelor shakespeariene; (7) indicarea efectelor culturale și sociale, precum și schimbările pe care adaptările, adopțiile și reinterpretările operelor lui Shakespeare le-au avut asupra epocii moderne; (8) evaluarea modalităților contemporane de punere în scenă a pieselor shakespeariene în Spania, în conformitate cu elementele specifice limbii și identității spaniole.

*****

Cu toate acestea, ținând cont de complexitatea subiectului și de cele trei abordări principale, munca de cercetare este limitată de anumite restricții care trebuie să fie aplicate. În primul rând, nu putem acoperi întregul spectru și întreaga complexitate a două națiuni precum Anglia și Spania în timpul Renașterii, pentru a putea extinde relația dintre Shakespeare și Cervantes și pentru a putea sublinia locul acestora în timpul Renașterii în Anglia și Spania. Acest lucru limitează cercetarea noastră la principalele caracteristici și la anumiți scriitori-cheie pentru perioada respectivă. În al doilea rând, nu a fost intenția noastră să abordăm întregul canon shakespearian și cervantin, selectând astfel un număr limitat de opere pe care le-am considerat a fi cele mai potrivite pentru scopul cercetării. În al treilea rând, în cadrul examinării primelor traduceri în limba spaniolă a operelor lui Shakespeare, activitatea de cercetare este dificilă, textele complete fiind pierdute.

*****

Atât Shakespeare, cât și Cervantes sunt simboluri ale Renașterii, cei doi scriitori lasându-și amprenta în literatură și cultură din mai multe puncte de vedere. Aceștia au avut un impact asupra Renașterii europene prin munca lor de pionerat, deschizătoare de noi drumuri, în domeniul nuvelei și al pieselor de teatru; imaginația lor dinamică, care includea inventarea și impunerea de noi cuvinte și expresii, a influențat cele două limbi care sunt cele mai utilizate astăzi în lume, limba engleză și spaniolă, ducând la caracteristicile lor ample și variate; cei doi autori au prezentat o parte din așteptările, necazurile și problemele timpurilor moderne.

Elementul de „contemporaneitate” despre care discutăm anterior ne conduce și la posibilitățile pe care le conțin textele shakespeariene și cervantine, în care descoperim modurile în care cei doi autori abordează și examinează preocupări, probleme sociale și politice care pot fi transferate în societatea de astăzi. Prin urmare, relevanța operelor acestora demonstrează împlinirea lor literară. Acești autori, care nu pot fi priviți ca aparținând trecutului, nu sunt rezultatele unei culturi necunoscute, ci sunt doi scriitori care au anticipat grijile, așteptările și speranțele timpurilor moderne. Operele lor prezintă preocupări, întrebări, anxietăți care îngrijorează și publicul modern, nu numai societatea renascentistă, ilustrând astfel o bună-înțelegere a conștiinței umane.

Piese de teatru și nuvelele lor prezintă griji contemporane, cum ar fi așteptări, posibilități și limitări ale oamenilor, punând accent pe diferența dintre realitate și aparență. Operele ambilor scriitori atrag atenția asupra aspectului iluzoriu și înșelător al societății în general, și asupra realității lumii înconjurătoare, a răutății și a puterii acesteia de a corupe binele. După cum putem vedea, măreția ambilor scriitori este dată și de instinctul lor filozofic, aducând în discuție gânduri și elemente care au preocupat cititorul și spectatorul începând cu perioada Renașterii și până în zilele noastre. Un alt element care îi preocupă pe cei doi autori este reprezentat de vise, influența și puterea acestora asupra vieții umane, visele reprezentând o sursă de iluzii și ficțiune care uneori arată cititorului adevăruri aflate dincolo de rațiune.

Ținând cont de complexitatea temei de cercetare, lucrarea începe cu o „Introducere generală” care prezintă contextul istoric, politic și cultural al perioadei care a condus la Renaștere. Această introducere este urmată de două secțiuni distincte, dar strâns legate între ele, fiecare secțiune fiind împărțită în trei, respectiv două capitole. În prima secțiune a lucrării, „Europa între secolele

XVII-XVI: Epoca lui Shakespeare și Cervantes”, analizăm contextul și proiecțiile pe care fiecare dintre cei doi autori le-au avut asupra propriilor culturi și societăți, corelând lucrările acestora cu caracteristicile Renașterii. Încheiem această primă secțiune analizând elementele comune dintre cei doi scriitori, menționând modurile de lecturare și concepțiile literare întâlnite în operele acestora. Cea de a doua secțiune, „Receptarea și reprezentarea spaniolă și la nivel mondial a pieselor lui Shakespeare”, este consacrată unei perspective cronologice a modului în care textele shakespeariene au fost reinterpretate și adoptate, pornind de la primele traduceri în limba spaniolă ale acestora și încheind cu percepția pe care o au spaniolii cu privire la Shakespeare în zilele noastre. Capitolul „Concluzii” sintetizează analiza și stabilește direcții viitoare de cercetare. De asemenea, teza conține un număr de „Ilustrații”, pe care le-am considerat a fi relevante pentru anumite aspecte la care facem referire în conținutul lucrării, toate ilustrațiile aparținând domeniului public, și „Tabele”, care prezintă cronologia pieselor lui William Shakespeare și reprezentarea acestora ca filme și alte forme de artă. În „Bibliografie” menționăm diferitele ediții ale operelor lui Shakespeare și Cervantes, care au reprezentat resursele primare ale lucrării, resursele secundare listând diferitele studii critice, tipăriturile sau on-line, pe care le-am consultat.

În „Introducerea generală” am explorat modul în care conceptele renascentiste și umaniste au fost elaborate de-a lungul secolelor, evidențiind momentele-cheie și cercetătorii care au avut un impact asupra perioadei care a dus la mișcarea umanistă și la Renaștere, definind noțiunile și caracteristicile acestora de bază. Atunci când discutăm despre mișcarea umanistă, identificăm două etape diferite: o primă etapă orientată în principal pe literatură și o a doua etapă care prezintă o abordare mai puțin dogmatică privind cunoașterea. Dacă, până la sfârșitul secolului al XV-lea interesul era reprezentat mai mult de recuperarea textelor antice, umaniștii încercând să restabilească integritatea textului inițial care fusese afectat de trecerea timpului, etapa următoare prezintă un interes mai profund pentru descoperirea adevărului cu privire la subiectele textelor. Aceste descoperiri au resuscitat studierea limbii grecești și au condus la noi idei, metode și gânduri care au determinat o abordare mai flexibilă privind educația, laicitatea și societatea. De fapt, în calitatea sa de mișcare culturală, relevanța preocupărilor contemporane pentru elita nou-apărută privind eficiența abilităților retorice ale discipolilor săi și capacitatea acestora de a utiliza descoperirile în avantajul lor, au condus la evoluția umanismului. Aceste lucruri ne conduc la

noțiunea de „umanism renescentist”, care a reprezentat glorificarea poziției omului în lume, punându-se accent pe capacitatea creatoare aproape fără sfârșit și pe demnitatea personalității.

Prima secțiune a lucrării, „Europa între secolele XVII-XVI: Epoca lui Shakespeare și Cervantes”, a fost structurată pe trei capitole, după cum urmează: 1. Renașterea în Anglia, 2. Renașterea în Spania și 3. Shakespeare și Cervantes – scriitori contemporani.

Chiar dacă Shakespeare și Cervantes au scris în aceeași perioadă, contextele din Anglia și Spania au elemente specifice care au contribuit la definirea activității și a operelor acestora. Deoarece sensul scrierilor celor doi autori ar fi incomplet fără o perspectivă istorică și culturală, am considerat necesar să extindem prezenta analiză la caracteristicile specifice renașterii engleze și spaniole.

Capitolul 1. Renașterea în Anglia plasează Anglia lui Shakespeare într-un context european, dezvoltarea atât a Europei, cât și a Angliei, fiind caracterizate printr-o serie de schimbări culturale, sociale, politice și economice care, în cele din urmă, au declanșat o mișcare direcționată spre transformarea convențiilor acceptate pe scară largă până în momentul respectiv. Acest capitol este împărțit la rândul său în trei subcapitole: 1.1. Umanismul englez, 1.2. Cultura și literatura, 1.3. William Shakespeare, Bardul din Avon.

1.1. Umanismul englez continuă noțiunile menționate în „Introducerea generală”, prezentând caracteristicile mișcării umaniste în Anglia și elementele care au diferențiat-o pe aceasta în comparație cu mișcarea umanistă din alte țări. Pentru a aborda această idee, am considerat necesară o incursiune în viețile lui John Colet (1467-1519), Thomas Elyot (1490-1546), și Thomas More (1478-1535). Chiar dacă noțiunile stipulate de John Colet au fost considerate prea rigide, lipsite de variație, el a fost văzut ca reprezentând un gând creativ, independent de Biserica medievală, idealurile sale indicând necesitatea principiilor unității și a purității în rândul Bisericii pentru ca aceasta să poată fi mai aproape de Dumnezeu. Activitatea lui Thomas Elyot a fost caracterizată ca fiind o activitate care analizează o stare de sine, stare care s-a contopit cu o fervoare educativă privind abordarea sa literară, ducând la ideea că darul capacității literare trebuie să fie folosit pentru binele public, neputând face acest lucru decât diseminând acest dar. Thomas More a combinat elementul practic al educației cu o concepție teoretică a metodelor și a

scopurilor, punând bazele unei școli care a devenit unul dintre centrele de învățare din Anglia timpurilor respective.

Următoarele subcapitole, 1.2. *Cultura și literatura* și 1.3. *William Shakespeare, Bard-ul din Avon*, pun accent pe formele prezente în literatura perioadei respective, evidențiind noțiuni de bază și elemente caracteristice culturii renaștentiste engleze, determinând principiile de bază ale criticii shakespeariene, subliniind impactul pe care operele sale le-a avut asupra Renașterii în Anglia.

Se poate concluziona faptul că Renașterea engleză a fost rezultatul unei serii de descoperiri și evenimente, serie ce include fragmentarea graduală a feudalismului; contestarea Bisericii medievale; descoperirea prafului de pușcă, precum și revoluția care a urmat; descoperirea busolei și a posibilității de a naviga în siguranță; inventarea tiparului și a metodelor de fabricare a hârtiei. Toate aceste evoluții și evenimente au dus la transformarea multor instituții și obiceiuri considerate până atunci a fi medievale și au avut un impact puternic asupra modului în care oamenii gândeau în perioada respectivă, reprezentând centrul pentru schimbările ulterioare de ordin moral, social, intelectual și economic.

De asemenea, este necesar să menționăm efectele Reformei engleze. Asociată parțial cu Reforma protestantă europeană, care a reprezentat o îndepărtare de la catolicismul tradițional impus de Roma și o îndreptare spre acele noțiuni, inovații și forme de cult care au ajuns să fie cunoscute ca „protestante”, Reforma engleză nu a apărut pe fundalul unei nemulțumiri generale privind modul în care funcționa Biserica. Numărul dizidenților fiind relativ mic, preocuparea și nemulțumirea centrală a fost legată de un sentiment de gelozie în ceea ce privește bogăția Bisericii și de dorința oamenilor de a aduce problemele juridice sub jurisdicția dreptului comun.

În ceea ce privește poezia secolului al XVI-lea, este dificil să o rezumăm din cauza varietății sale. Poeții erau constant conștienți de meșteșugul lor poetic, indiferent de temă, știind foarte bine ce obiective au. Noțiunile de bază ale poeziei perioadei respective pot fi observate în elementele definitorii ale scriitorilor precum Edmund Spenser și John Lyly. Înainte de a trece la rolul lui William Shakespeare în cronologia literaturii scrise în limba engleză în timpul Renașterii, pentru a avea o imagine de ansamblu a situației, trebuie să menționăm o serie de

elemente contextuale pentru activitatea dramatică elisabetană și pentru dramaturgii care au activat în perioada respectivă, cum ar fi Thomas Nashe și Christopher Marlowe.

Shakespeare a reprezentat o schimbare pe scena teatrului englezesc și o transformare a realității politice ilustrate. De exemplu, domeniul pieselor istorice s-a schimbat atunci când el a început să exploreze figurile istorice ca indivizi, concentrându-se pe lumile lor interioare și pe pasiunile dimensionale. Descoperirea caracterului individului reprezintă elementul dinamic de care dă dovadă o tragedie elisabetană, punând accent pe potențialul omului pentru bunătate sau răutate, pe posibilitatea coruperii acestuia, precum și pe puterea antrenantă de a inspira și a impresiona. Cu toate acestea, există o interdependență între individ și cerințele comunității, destinul protagonistului fiind direct legat de destinul altor personaje din piesă, un număr mare de persoane fiind implicate în viața personajului principal și astfel afectate de catastrofă într-un mod semnificativ. În mod evident, centrul conflictului tragic este reprezentat de ideea că există o opoziție fundamentală între bine și rău, opoziție care determină toate interacțiunile umane; însă realitatea lumii impune un sentiment de disperare, de suferință psihică, o incapacitate de a îndrepta lucrurile.

Subcapitolul 1.3. William Shakespeare, Bard-ul din Avon face o referire mult mai detaliată la piesele shakespeariene, pornind de la 1.3.1. Contextul istoric și politic ale operelor și continuând cu o selecție a celor mai influente personaje ale dramaturgului, personaje care au trecut testul timpului: 1.3.2. Richard III, 1.3.3. Sir John Falstaff, 1.3.4. Hamlet și 1.3.5. Shylock. Utilizând cronologia complexă a lui Andrew Hadfield și Paul Hammond publicată în „Shakespeare and Renaissance Europe: Arden Critical Companions”, putem înțelege mai bine schimbările culturale, sociale, politice și economice, precum și contextul operelor, localizându-l pe Shakespeare în cronologia literaturii scrise în limba engleză în timpul Renașterii. De asemenea, analizăm rolul și influența avută de cele patru personaje cu valori de simbol, indicând poziția acestora în cadrul operelor istorice, tragediilor și comediilor shakespeariene, precum și impactul acestora asupra scrierilor viitoare.

Capitolul 2. Renașterea în Spania plasează Spania lui Cervantes într-un context european, dezvoltarea căreia este condiționată de o serie de schimbări sociale, politice și economice care au

declanșat această mișcare îndreptată spre reformarea convențiilor care conduseseră țara până la momentul respectiv.

2.1. Umanismul spaniol reprezintă o incursiune în eforturile de a reforma Biserica, dar și de a consolida catolicismul, incursiune care se concentrează pe figurile centrale ale mișcării umaniste spaniole: 2.1.1. Antonio de Nebrija, 2.1.2. Francisco Jiménez de Cisneros, frații Vergara, frații Valdés și Luis Vives, cei mai cunoscuți reprezentanți ai 2.1.3. Curentului generat de Erasmus în Spania. Pe de o parte, Antonio de Nebrija a fost umanistul care a generat în societatea spaniolă interesul și admirația pentru studiile antice, publicând, printre altele, prima gramatică a limbii castiliene, care a fost de fapt prima gramatică vernaculară în orice limbă. Pe de altă parte, cardinalul Francisco Jiménez de Cisneros a coordonat publicarea Bibliei poliglote, care a reprezentat cel mai important produs al umanismului spaniol și prima lucrare tipărită de acest gen din lume, fiind rezultatul cooperării dintre cei mai iluștri savanți spanioli.

A doua parte a acestui capitol, 2.2. Cultura și literatura, abordează dezvoltarea istorică, politică și socială a Spaniei și modul în care aceste particularități au influențat literatura renașcentistă spaniolă. Datorită puternicei reacții catolice a contra-reforme, mișcarea umanistă a căpătat un element special în Spania, transformându-se într-un curent popular și mai impulsiv. Scriitorii abordează în operele lor principii precum demnitatea, moderația și cumpătarea, aceste elemente întâlnindu-se în tradițiile și particularitățile istorice spaniole. Prin urmare, acesta este motivul pentru care scriitorii renașcentiști spanioli nu erau neapărat în cautarea unui cult al formei și esteticului, cult inspirat de modelele antice. Pentru a putea acoperi întregul spectru de idei și elemente oferite de literatura spaniolă în timpul Renașterii, acest subcapitol este împărțit în 2.2.1. Genul idilic și cavaleresc, 2.2.2. Genul liric și poemul epic și 2.2.3. Romanul picaresc, fiecare parte prezentând caracteristicile specifice fiecărui gen.

2.1. Nuvelele exemplare scrise de Cervantes tratează „nuvelele exemplare” ale scriitorului într-un mod mult mai detaliat, acestea reprezentând un caz particular de proză realistă spaniolă, conținând numeroase elemente picaresci. Deși Cervantes a fost un bun observator al lumii înconjurătoare, operelor sale nu sunt de natură documentară. Pentru a implica cititorul în acțiune și pentru a îi declanșa o perspectivă personală, acesta se folosește de elemente contrastante, precum clasicismul și romantismul, creștinismul și păgânismul. Acest subcapitol este structurat

după cum urmează: 2.3.1. Rinconete și Cortadillo, 2.3.2. Tigăncușa, și 2.3.3. Colocviul câinilor, concentrându-se pe trei dintre nuvelele exemplare ale lui Cervantes.

După cum s-a putut observa, cultura și literatura spaniolă din timpul Renașterii au fost influențate de evoluția Spaniei din punct de vedere istoric. Din cauza unei slabe dezvoltări a burgheziei, absolutismul regal a condus Spania spre o unificare tardivă națională într-o manieră lentă, fiind nevoie de puterea armatei și a autorității Bisericii pentru atingerea acestui scop. Acest lucru a contribuit la supraviețuirea feudalismului deoarece persoanele care aparțineau aristocrației erau promovate în armată și politică, dar și deoarece Biserica a continuat să ajute regalitatea, asigurând astfel o putere predominantă în stat.

Se poate concluziona că literatura renescentistă spaniolă s-a dezvoltat pe relațiile dintre monarhia absolutistă și aristocrația feudală, dintre țărănime și feudalism, inclusiv pe defectele regimului absolutist, de la politica de cucerire și până la punctele slabe ale administrației sale. Scriitorii de proză picarescă și-au direcționat atenția spre consecințele dezastruoase ale acestor schimbări, atât în ceea ce privește aspectul financiar, cât și aspectul moral al societății, scriitori precum Calderón și Lope de Vega concentrându-se pe aspectul religios dat de importanța Bisericii catolice, atât din punct de vedere social, cât și ideologic. Aceste elemente au avut ca efect faptul că literatura spaniolă din această perioadă a dat dovadă de un dinamism puternic, o fantezie dezvoltată, ilustrând o preferință pentru hiperbolizarea gesturilor și a personajelor, pentru izbucnirile neașteptate și tonurilor pasionale, în detrimentul unei maniere mai liniștite de a ilustra sentimentele și trăirile personajelor. Luptele sociale și politice, interacțiunile complicate dintre oameni, lipsa de conștiință privind modul nedrept și brutal de a trăi, au condus la reutilizarea și actualizarea genului pastoral – idilic. Acest lucru s-a datorat faptului că aristocrația a simțit nevoia de pacea și liniștea generată de o viață simplă și senină. Cu toate acestea, altă direcție a fost reprezentată de teme medievale care prezentau viața războinicilor și a curții, teme întâlnite în romanul cavaleresc.

De asemenea, este important să revenim asupra direcției realiste a prozei renescentiste spaniole care a fost reprezentată de romanul picaresc. Personajul central al acestui roman este un „pícaro”, echivalentul spaniol al termenului „rogue” din limba engleza, care desemnează un ștreagar, un

pungaș, un vagabond. Acțiunea romanului picaresc are loc în mod special în lumea hoților, vagabonzilor, escrocilor, condamnând prin intermediul acțiunii operei viciile, corupția, răul social sub toate formele acestora. Aceste elemente au reprezentat o dimensiune reală a problemelor sociale spaniole în acea perioadă de criză, creând o imagine vie a oamenilor, a atmosferei și a stării de fapt a perioadei respective. Așa cum am menționat, „nuvelele exemplare” ale lui Cervantes au avut un rol important în fixarea conceptului de proză realistă în Spania, titlurile nuvelor sale făcând referire la personajele principale prin intermediul sexului, naționalității sau originii, clasei sociale, nivelului de pregătire, stării emoționale a acestora, elaborând un univers fictiv în care identitățile locuitorilor sunt atât de importante încât depășesc granițele ficțiunii.

Capitolul 3. Shakespeare și Cervantes – scriitori contemporani analizează modul în care cei doi autori sunt conectați, punând accent în mod deosebit pe modurile de lecturare, concepțiile emblematică și literare comune. După ce am ilustrat contemporaneitatea lui Shakespeare și Cervantes, capitolul se axează pe povestea lui „Cardenio”, povestea unui text shakespearian pierdut, dar și povestea de iubire, plină de intrigi și trădare, așa cum este prezentată în opera „Don Quijote”, scrisă de Cervantes. Demersul de a dovedi faptul că „Double Falsehood” a fost într-adevăr scrisă de Shakespeare a produs mult entuziasm. Astfel, am pornit de la modul în care Cardenio a fost portretizat în opera lui Cervantes și ne apropiem de prezent, parcurgând o serie de etape și perspective. Pe parcursul acestei călătorii de descoperire aducem argumente emise și de Gary Taylor, Edmund Gayton și Brean Hammond pentru a ne susține afirmațiile și pentru a ilustra modul în care Cardenio este portretizat în zilele noastre.

O concluzie privind legăturile dintre cei doi autori este faptul că în opere precum „Regele Lear”, „Hamlet” și „Don Quijote” sunt exprimate sentimente de nesiguranță, confuzie și groază, personajele dând dovadă de dubii, disperare și dorință de a găsi o soluție la problemele lor; sentimente de confuzie care rezultă din pierderea identității, personajele fiind împărțite, divizate, între ceea ce este iluzoriu și ceea ce este real. Personajele din aceste opere pun la îndoială chiar și simțurile deoarece acestea dau naștere la contradicții și neconcordanțe, ducând în cele din urmă la haos, înșelăciune și suspiciune, elemente care fac din iluzoriu ceva real. De asemenea, ambii autori valorifică puterea viselor și influența pe care o au acestea asupra oamenilor, opere precum

„Furtuna” și „Don Quijote” prezentând dimensiunea ficțională a viselor cu scopul de a provoca dezordine și confuzie în lumea reală.

Cu toate acestea, așa cum am menționat anterior, cea mai importantă legătură dintre cei doi autori este povestea lui „Cardenio”. Această poveste a textului shakespearian pierdut începe cu opera lui Cervantes, „Don Quijote”, continuă cu traducerea acesteia în limba engleză, „The History of the Valorous and Wittie Knight-Errant Don Quixote of the Mancha” (1612) și ne conduce la „Cardenio” or „Cardenna” (1613), „The History of Cardenio” (1653) și „Double Falsehood” (1727), așa cum este cunoscută ea astăzi. Mergând mai departe, analiza sistematică a paralelelor dintre versuri, expresii, sintagme și asocieri de cuvinte, a stabilit faptul că „Double Falsehood” prezintă două nivele de text: primul datând din secolul al XVII-lea și aparținând lui William Shakespeare și John Fletcher, iar cel de-al doilea datând din secolul al XVIII și aparținând lui Lewis Theobald.

Cea de a doua secțiune, „Receptarea și reprezentarea spaniolă și la nivel mondial a pieselor lui Shakespeare”, a fost structurată pe două capitole, după cum urmează: 4. Percepția spaniolă asupra operelor shakespeariene și 5. Adoptări, adaptări și reinterpretări contemporane.

Capitolul 4. Percepția spaniolă asupra operelor shakespeariene este dedicat analizei modului în care operele dramaturgului englez au fost primite și reprezentate în Spania, începând cu secolul al XVII-lea și până în zilele noastre.

Primul subcapitol, 4.1. Perspectiva istorică și critică, prezintă primele traduceri în limba spaniolă a operelor shakespeariene, traduceri care datează de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și care au fost publicate într-un interval scurt de timp: colecția Nacente intitulată „Los grandes dramas de Shakespeare” (1872, 1880 și 1884), „Obras de Shakespeare” (1870-1876) scrisă de Jaime Clark și „Dramas de Shakespeare” (1873) scrisă de William Macpherson, continuând cu „Obras Completas de Shakespeare” (1929) a lui Luis Astrana Marín și „Teatro Completo” (1967 și 1968) scrisă de José María Valverde, ilustrând caracteristicile fiecărei ediții.

Incursiunea noastră în percepția spaniolilor asupra operelor shakespeariene continuă cu 4.2. Primele traduceri în limba spaniolă, care prezintă un studiu de caz având ca subiect șase dintre lucrările dramaturgului englez: 4.2.1. Romeo și Julieta, 4.2.2. Îmblânzirea scorpiei, 4.2.3. Cele

două părți ale lui Henric al IV-lea, 4.2.4. Hamlet, 4.2.5. Neguțătorul din Veneția, și 4.2.6. Othello, punând accent pe modificările și schimbările făcute de fiecare traducător, precum și pe modul în care au fost receptate aceste texte.

Este evident faptul că în perioada respectivă stilul și cultura franceză au reprezentat pentru spanioli un model, primele traduceri în limba spaniolă ale operelor shakespeariene fiind facute din limba franceză, nu din limba engleză. De aceea, am considerat necesar un subcapitol intitulat. *4.3. Influența franceză asupra traducerilor în limba spaniolă*, în care atragem atenția asupra faptului că influența pe care a avut-o Franța asupra Spaniei și evoluției acesteia s-a datorat unor motive istorice, politice și sociale.

Nu în ultimul rând, considerăm că este important să menționăm în acest capitol câteva teorii principale care definesc această abordare multiculturală și comparativă a analizei noastre. Menționăm contribuția cercetătorilor precum Peter Newmark, Susan Bassnett, Anton Popovič, J. C. Catford, Octavio Paz, George Steiner, Roman Jakobson, Dirk Delabastita și Lieven D'Hulst, care duc la concluzia că procesul de traducere reprezintă un efort intercultural. Cele două sisteme lingvistice asociate cu două culturi diferite automat prezintă două modele integrate foarte diferite privind maniera de a reprezenta omul și societatea.

Astfel, principala problemă întâlnită în cazul primelor traduceri în limba spaniolă a operelor lui Shakespeare este faptul că acestea nu au fost traduse direct din limba engleză, ci din alte limbi în care respectivele texte fuseseră traduse anterior. În mod evident, pentru a traduce aceste opere, era necesar ca traducătorii să aibă cunoștințe despre o gamă vastă de domenii, atât în limba-sursă, cât și în limba-țintă. Aceste abilități sunt obligatorii pentru a acoperi toate realitățile culturale și interacțiunile sociale întâlnite în operele shakespeariene. Ajungem astfel la o altă problemă care apare atunci când sunt traduse opere literare: dificultatea în a aborda credințe, obiceiuri, taboo-uri și elementele specifice culturii în cauză, în acest caz cultura elisabetană, și dificultatea în a le prezenta pe atât de relevant pe cât limba spaniolă permite acest lucru prin utilizarea traducerii literale și a echivalentelor culturale. Procesul de a gestiona o traducere perfectă, care să reflecte toate semnificațiile operei în cauză fără ca textul să își piardă din efectul poetic, este unul dificil și anevoios. S-a dovedit faptul că o traducere reprezintă, până la un punct, o abordare subiectivă prin care traducătorul încearcă să insereze în mintea cititorului, folosind

limba-țintă, aceleași senzații și sentimente pe care le produce și textul în limba-sursă. Este necesar ca o traducere să păstreze atmosfera și sentimentele pe care textul-sursă le generează, aceste elemente fiind necesare pentru exactitatea mesajului literar și pentru impactul pe care îl are opera respectivă asupra cititorului străin.

Cu toate acestea, autorii primelor traduceri în limba spaniolă a operelor shakespeariene și-au atribuit anumite libertăți privind o serie de schimbări în acțiune și atmosferă, fără a menționa în prealabil acest lucru. Această actualizare a textelor prin traducere a fost făcută prin intermediul adăugirilor, omisiunilor și a altor modificări făcute intenționat: de la schimbarea contextului și a unor caracteristici relevante pentru personaje, inserarea/eliminarea de personaje secundare, la modificări aduse chiar și finalului piesei. De asemenea, traducătorii au inserat o serie de particularități, cum ar fi descrierea diversității regionale, care reprezintă un element specific teatrului spaniol, și apariția dramaturgului englez în mai multe dintre piese. În momentul în care au intrat în contact cu aceste versiuni ale operelor shakespeariene, cititorii și spectatorii spanioli au rămas cu impresia că personajele, succesiunea de evenimente și concluziile care trebuie trase în urma lecturii sau a vizionării reprezintă rezultatul voinței și a imaginației lui Shakespeare. Astfel, în secolele XVII și XVIII, percepția spaniolilor cu privire la scriitorul englez s-a bazat în unele cazuri pe informații false sau modificate, ceea ce a influențat memoria colectivă cu privire la Bard și operele sale.

Aceste elemente conduc la **Capitolul 5. Adoptări, adaptări și reinterpretări contemporane**, care se împarte la rândul său în 5 subcapitole menite să illustreze percepția din zilele noastre cu privire la operelor shakespeariene, atât în Spania, cât și la nivel mondial.

Luând în considerare categorizarea traducerii ca tip de adaptare, ne-am extins cercetările la adoptările, adaptările și reinterpretările contemporane, punând accent atât pe cele dramatice, cât și pe cele cinematografice. Cu toate acestea, trebuie să ținem cont de anumite modificări care sunt obligatorii atunci când discutăm despre aceste categorii: gândurile personajelor, care sunt prezentate în textul inițial prin intermediul descrierilor și a narațiunilor, trebuie convertite în acțiuni de vorbire. Acest lucru este necesar pentru ca privitorul să fie implicat în universul piesei într-un mod activ și emoțional. De asemenea, interesul publicului cu privire la literatură a suferit anumite modificări pe parcursul secolelor, fiind necesare anumite artificii pentru ca interpretarea

dramatică sau cinematografică să fie interesantă în ceea ce privește receptarea sa literară. Fiecare proces creativ și fiecare transpunere dramatică sau cinematografică a operelor lui William Shakespeare necesită o serie de negocieri complicate și compromisuri între exigențele textului inițial și cerințele publicului în momentul în care acesta este transpus pe scenă sau pe marele ecran. Sentimentele și gândurile autorului sunt combinate cu dorința și perspectiva producătorului și a regizorului, dar și cu modul de interpretare a actorului. Prin urmare, procesul adaptării implică anumite schimbări și modificări inevitabile pentru a obține intonații și implicații semantice care nu ar fi fost ușor de înțeles de către public.

5.1. O abordare teoretică analizează modul în care adopțiunile, adaptările și reinterpretările, elemente care reprezintă conexiunea dintre literatură și scenă, au fost abordate și tratate de cercetători precum Linda Hutcheon, Gerard Genette, Thomas Leitch, Julie Sanders, Deborah Cartmell și Margaret Jane Kidnie.

Scopul subcapitolului 5.2. Tipologia adaptărilor este acela de a discuta despre alte două forme de transpunere ale operelor shakespeariene, cu excepția traducerilor, subiect pe care l-am abordat în capitolul precedent. Prin urmare, acest subcapitol începe prin evidențierea problemelor întâlnite în momentul în care o operă este transferată pe scenă și pe marele ecran, atunci când se face transferul între limbajul scris și cel vorbit. Acesta este motivul pentru care subcapitolul este împărțit în două subsecțiuni: 5.2.1. Adaptările dramatice și 5.2.2. Adaptările cinematografice. De asemenea, considerăm că este necesar să analizăm diferitele moduri și posibilități de interpretare, care cresc excesiv în afara contextelor date, așa cum sunt ele ilustrate de cercetători precum Stephen J. Lynch, Russell Jackson, Linda Hutcheon, Lynda E. Boose și Richard Burt.

Pentru a aplica aceste noțiuni și posibilități de interpretare, este necesar un al treilea subcapitol: 5.3. Studiu de caz: adaptările cinematografice ale piesei Hamlet, în care analizăm o selecție de patru adaptări a uneia dintre cele mai citate și apreciate opere din literatura engleză. Interpretările lui Laurence Olivier, Franco Zeffirelli, Kenneth Branagh și Michael Almereyda au transformat „Hamlet” în altă formă de artă, modul în care textul a fost transpus pentru a îndeplini dorințele regizorilor având un impact puternic asupra evoluției carierelor acestora.

Obiecțiile cu privire la versiunea lui Laurence Olivier au fost referitoare la eliminarea unor expresii shakespeariene, personaje esențiale pentru acțiune, scene și discursuri relevante, criticii considerând că regizorul a sacrificat piesa și polisemia specifică lui Shakespeare în favoarea filmului. Pe de altă parte, Franco Zeffirelli a eliminat prima apariție a fantomei, a îndepărtat întregul material textual legat de Fortinbras, a scurtat discursurile, în favoarea unei comunicări vizuale extraordinare, așa cum au desemnat-o criticii. Modificările făcute de Kenneth Branagh includ faptul că acțiunea are loc în secolul al XIX-lea, castelul Elsinore nu mai este unul tradițional medieval, ci Palatul Blenheim din Anglia, un monument în stil baroc, pentru al cărui interior folosește culori puternice, fără însă a elimina din discursul personajelor engleza elisabetană. Interpretarea lui Michael Almereyda este un bun exemplu de actualizare a operei, de transpunere a unei opere clasice în timpuri moderne, efectul și impactul aluziilor făcute de către acesta în film depinzând de înțelegerea și cunoașterea piesei lui Shakespeare.

5.4. Shakespeare în Spania de astăzi analizează modul în care piesele dramaturgului au fost percepute în timpul perioadei de trecere de la Spania conservatoare și tradițională la cea modernă și postmodernă. Această tranziție a început în 1975, odată cu moartea dictatorului spaniol Francisco Franco, moment care a produs o stare de conflict și tensiune care a putut fi observată pe toate aspectele culturale și sociale.

Atunci când discutăm despre modul în care societatea spaniolă percepe scriitorii străini, trebuie să ținem cont de specificul națiunii, de identitatea și limba acesteia. Faptul că Spania este un mozaic de culturi, este prezent și în producțiile culturale care reprezintă rezultatul unor serii de negocieri și asimilări generate de contextul politic, cultural și social, piesele ilustrând schimbările care au loc în viața de zi cu zi pe toate planurile. De exemplu, în perioada de tranziție menționată anterior, una dintre cele mai apreciate și reprezentate piese shakespeariene a fost „Julius Caesar”, deoarece făcea referire la declinul unui conducător autoritar și la transferul de putere în mâinile unui grup restrâns de persoane care pretindeau că acționează în interesul statului. Lista poate continua cu producții ale pieselor „Macbeth”, aceasta prezentând o tentativă de lovitură de stat și efectele pe care ambiția le are asupra comportamentului uman, și „Regele Lear”, aceasta concentrându-se pe conflictul dintre generații, pe comportamentul oamenilor în urma prăbușirii ordinii cunoscute până atunci de aceștia și pe ambiția care îi guvernează ulterior.

Observăm faptul că aprecierea în rândul spaniolilor privind operele shakespeariene a crescut în funcție de circumstanțele politice și sociale, regizorii și spectatorii spanioli apreciind mai mult piesele acestuia pentru că reflectau ambițiile, dorințele și temerile noului stat democratic. De asemenea, piesele lui Shakespeare erau ușor de transpus în scenă datorită versurilor, deoarece permitea actorilor să lucreze mai ușor cu acestea decât cu operele altor scriitori străini. Un alt element de luat în considerare este și răspândirea limbii engleze în Spania în anii '90, scrierile shakespeariene începând să fie incluse în curriculumul universităților, dar și a unor școli.

Nu în ultimul rând, cel de-al cincilea subcapitol, 5.5. Shakespeare de-mistificat: o abordare spaniolă analizează patru versiuni dramatice ale imaginii lui William Shakespeare, versiuni prezente pe scenele spaniole între anii 1996 și 1998: „La Estancia” („Camera”, 1996) de Chema Cardeña, „Shakespeare (La mujer silenciada)” („Shakespeare (femeia tăcută)”, 1996) de Manuel Molins, „Miguel Will” (1997) de J. C. Somoza și „El otro William” („Celălalt William”, 1998) de Jaime Salom, în care dramaturgul englez este demistificat, atât ca scriitor, cât și ca bărbat.

Este important să menționăm faptul că impactul lui Shakespeare asupra națiunii spaniole aflate într-o perioadă de tranziție poate fi observat și din deplasările companiilor de teatru străine care au pus în scenă operele în propriile limbi, din producțiile străine ale pieselor sale și din numărul tot mai mare de festivaluri care ajută la enunțarea unor perspective noi asupra materialului atât de familiar.

În concluzie, am încercat să identific poziția lui Shakespeare și a lui Cervantes în cronologia literaturii scrise în limba engleză și spaniolă în timpul Renașterii, stabilind modurile de lecturare, concepțiile emblematice și literare care i-au conectat pe cei doi scriitori, dar și să prezint modul în care dramaturgul englez a fost receptat de publicul spaniol începând cu secolul al XVII-lea și până în prezent. Adopțiile, adaptările și reinterprețările operelor lui Shakespeare în literatura, dramaturgia sau cinematografia spaniolă ilustrează impactul cultural pe care l-a avut acesta și modul în care imaginea și operele sale au fost integrate în funcție de specificul națiunii, de identitatea și limba folosită, utilizând o abordare comparativă și multiculturală privind conceptele specifice celor două națiuni, respectiv celor doi scriitori.